Wij Gustaff medh gudz nådhe, Swerigis Götis och Wendis ...

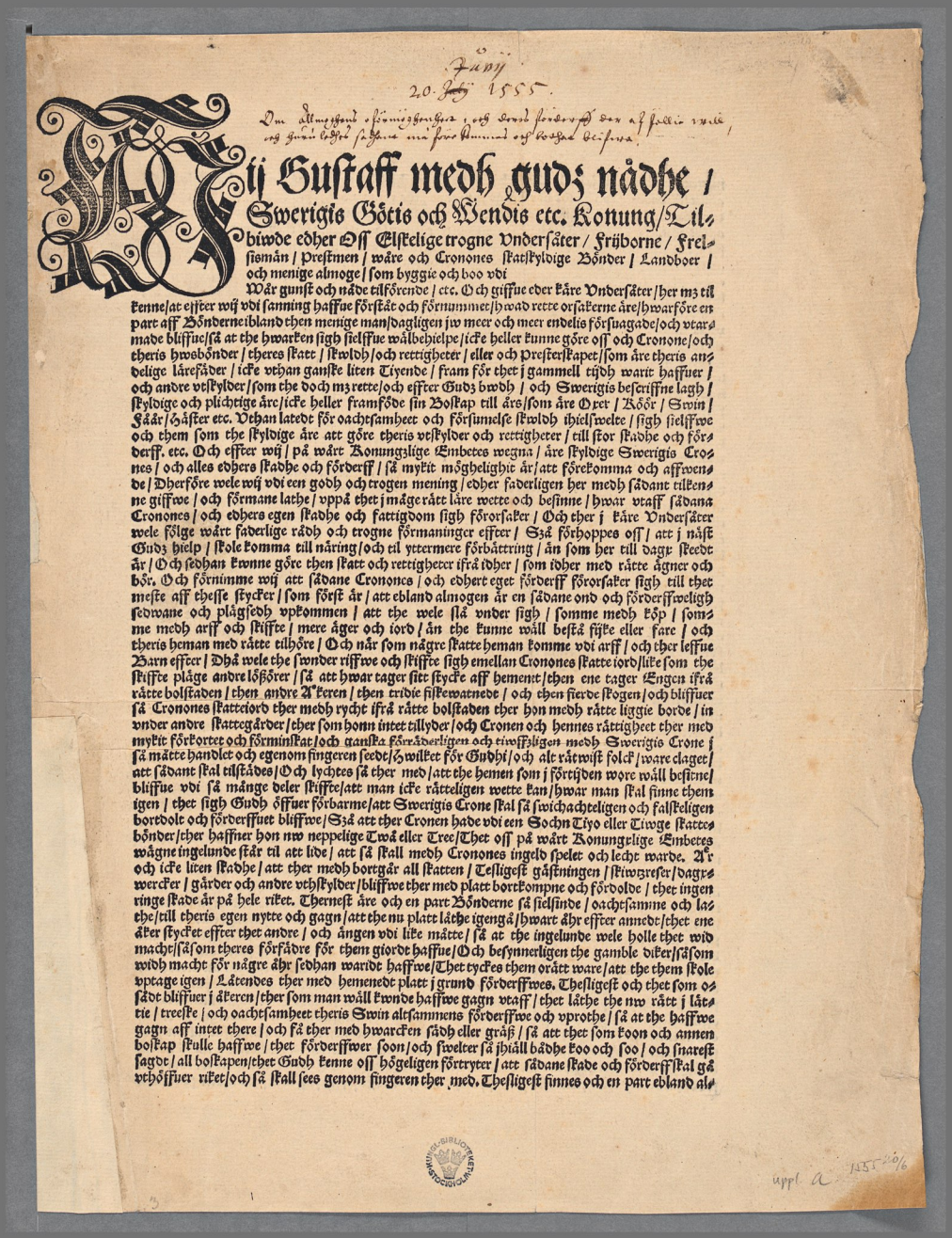

Wij Gustaff medh gudz nådhe /
Swerigis Götis och Wendis etc. Konung/ Til-
biwde edher Oss Elskelige trogne Undersåter / Frijborne / Frel-
siomän / Prestmen / wåre och Cronones skattskyldige Bönder / Landboer /
och menige almoge / som byggie och boo vdi
Wår gunst och nåde tilförende / etc. Och giffue eder kåre Undersåter / her mz til
kenne / at effter wij vdi samning haffue förstått och förnummet / hwad rette orsakerne åre / hwarföre en
part aff Bönderne ibland then menige man / dagligen jw meer och meer endelis försuagade / och vtar-
made bliffue / så at the hwarken sigh sielffue wålbehielpe / icke heller kunne göre oss och Cronone / och
theris hwsbönder / theres skatt / skwldh / och rettigheter / eller och Presterskapet / som åre theris an-
delige låresäder / icke vthan ganske liten Tiyende / fram för ther j gammell tijdh warit haffuer /
och andre vrskylder / som the doch mz rette / och effter Gudz bwdh / och Swerigis beskriffne lagh /
skyldige och plichtige åre / icke heller framföde sin Boskap till års / som åre Oxer / Köör / Swin /
Fåår / Gåster etc. Vthan latedt för oachtsamheet och försumelse skwldh thielswelte / sigh sielffwe
och them som the skyldige åre att göre theris vrskylder och rettigheter / till stor skadhe och för-
derff. etc. Och effter wij / på wårt Konungzlige Embetes wegna / åre skyldige Swerigis Cro-
nes / och alles edhers skadhe och förderff / så mykit mögheligh är / att förekomma och affwen-
de / Dherföre wele wij vdi een godh och trogen mening / edher faderligen her medh sådant tilken-
ne giffwe / och förmane lathe / vppå thet j måge rått låre wette och besinne / hwar vtaff sådana
Cronones / och edhers egen skadhe och fattigdom sigh förorsaker / Och ther j kåre Undersåter
wele följe wårt faderlige rådh och trogne förmaninger effter / Szå förhoppes oss / att j näst
Gudz hielp / skole komma till näring / och til ytermere förbåttring / än som her till dagz skeedt
är / Och sedhan kwnne göre then skatt och rettigheter ifrå idher / som idher med rätte ägner och
bör. Och förninme wij att sådane Cronones / och edhert eget förderff förorsaker sigh till ther
meste aff thesse stycker / som först är / att ebland almogen är en sådane ond och förderfflweligh
sedwane och plägsedh vpkommen / att the wele slå vnder sigh / somme medh köp / somme
me medh arff och skiffte / mere åger och iord / än the kunne wåll beskå fijke eller fare / och
theris heman med rätte tilhöre / Och när som några skatte heman komme vdi arff / och ther lesfue
Barn effter / Dhå wele the swnder riffwe och skiffte sigh emellan Cronones skatte iord / like som the
skiffte pläge andre löfbörer / så att hwar tager sitt stycke aff hemanet / then ene tager Engen ifrå
rätte bolstaden / then andre Åkeren / then tridie siskewatnedt / och then fierde skogen / och bliffuer
så Cronones skatteiord ther medh rycht ifrå rätte bolstaden ther hon medh rätte liggie borde / in
vnder andre skattegårder / ther som honn intet tillyder / och Cronen och hennes rättigheet ther med
mykit förkortet och förminskat / och ganska föråderligen och tiwffligen medh Swerigis Crone j
så mätte handlet och egenom fingeren seedt / Hwilket för Gudhi / och alt rätwist folck / ware clagat /
att sådant skal tilstådes / Och lychtes så ther med / att the hemen som j förtijden wore wåll besitne /
bliffue vdi så många deler skiffte / att man icke rätteligen wette kan / hwar man skal finne them
igen / thet sigh Gudh öffuer förbarme / att Swerigis Crone skal så swichachteligen och falskeligen
bordolt och förderffuet bliffwe / Szå att ther Cronen hade vdi een Sochn Tyo eller Tiwge skattes
bönder / ther haffner hon nw neppelige Twå eller Tree / Thet oss på wårt Konungelige Embetes
wägne ingelunde skär til att lide / att så skall medh Cronones ingeld spelet och lecht warde. Är
och icke liten skadhe / att ther medh bortgår all skatten / Tesligest gåstningen / skiwtzreser / dagz-
wercker / gårder och andre vthskylder / bliffwe ther med platt bortkompne och förtolde / ther ingen
ringe skade är på hele riket. Therneest åre och en part Bönderne så sielsinde / oachtsamme och lå-
the / till theris egen nytte och gagn / att the nu platt låthe igengå / hwart åhr effter annedt / thet ene
åker skycket effter thet andre / och ängen vdi like måtte / så at the ingelunde wele holle thet wid
macht / så som theres förfädre för them giordt haffue / Och besynnerligen the gamble diker / så som
widh macht för några åhr sedhan waridt haffwe / Thet tyckes them orått ware / att the them skole
vptage igen / Lätendes ther med hemenedt platt j grund förderffwes. Thesligest och thet som o-
sädt bliffuer j åkeren / ther som man wåll kwnde haffwe gagn vtaff / thet låthe the nw rått j lå-
tie / treeste / och oachtsamheet theris Swin alesammens förderffwe och vprothe / så at the haffwe
gagn aff intet there / och få ther med hwarcken sädh eller gräss / så att thet som koon och annen
boskap skulle haffwe / ther förderffwer soon / och swelter så hiåll bådhe koo och soo / och snarest
sagdt / all boskapen / thet Gudh kenne oss högeligen förtryter / att sådane skade och förderff skal gå
wthöffuer riket / och så skall sees genom fingeren ther med. Thesligest finnes och en part ebland al-

KUNGLIGA BIBLIOTEKET STOCKHOLM
uppl. A 1555:20/6

SOT // 82Aa 14/1 Ligg. Fol. F1700 Bland. / Kungl. förordningar -1599 / Exemplar A

Tillkomstår 1555

Digitaliserad år 2016

KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

Juny
20. [illegible] 1555.

Om allmeggand oförmiggenheter, och dend förderff den af fallin wore, och hurw lenge sadane må förekommas och bettras.

Wij Gustaff medh gudz nådhe / Swerigis Götis och Wendis etc. Konung / Til-

biwde edher Oss Elskelige trogne Undersåter / Frijborne / Frelsismän / Prestmen / wåre och Cronones skattskyldige Bönder / Landboer / och menige almoge / som byggie och boo vdi

Wår gunst och nåde tilförende / etc. Och giffue eder kåre Undersåter / her mz til kenne / at effter wij vdi sanning haffue förstått och förnummet / hwad rette orsakerne åre / hwarföre en part aff Bönderne ibland then menige man / dagligen jw meer och meer endelis förswagade / och vtarmade bliffue / så at the hwarken sigh sielffue wälbehielpe / icke heller kunne göre oss och Cronone / och theris hwsbönder / theres skatt / skwldh / och rettigheter / eller och Presterskapet / som åre theris andelige lärefäder / icke vthan ganske liten Tiyende / fram för thet j gammell tijdh warit haffuer / och andre vtskylder / som the doch mz rette / och effter Gudz bwdh / och Swerigis beskriffne lagh / skyldige och plichtige åre / icke heller framföde sin Boskap till års / som åre Oxer / Köör / Swin / Fåår / Häster etc. Vthan latedt för oachtsamheet och försumelse skwldh ihielswelte / sigh sielffwe och them som the skyldige åre att göre theris vtskylder och rettigheter / till stor skadhe och förderff. etc. Och effter wij / på wårt Konungzlige Embetes wegna / åre skyldige Swerigis Cronnes / och alles edhers skadhe och förderff / så mykit mögheligh it år / att förekomma och affwende / Dherföre wele wij vdi een godh och trogen mening / edher faderligen her medh sådant tilkenne giffwe / och förmane lathe / vppå thet j måge rått läre wette och besinne / hwar vtaff sådana Cronones / och edhers egen skadhe och fattigdom sigh förorsaker / Och ther j kåre Undersåter wele följe wårt faderlige rådh och trogne förmaninger effter / Szå förhoppes oss / att j näst Gudz hielp / skole komma till näring / och til yttermere förbättring / än som her till dagz skeedt år / Och sedhan kwnne göre then skatt och rettigheter ifrå idher / som idher med rätte ägner och bör. Och förnimme wij att sådane Cronones / och edhert eget förderff förorsaker sigh till thet meste aff thesse stycker / som först år / att ebland almogen år en sådane ond och förderffweligh sedwane och plägsedh vpkommen / att the wele slå vnder sigh / somme medh köp / somme medh arff och skiffte / mere äger och iord / än the kunne wäll beskå fijke eller fare / och theris heman med rätte tilhöre / Och når som nägre skatte heman komme vdi arff / och ther leffue Barn effter / Dhå wele the swnder riffwe och skiffte sigh emellan Cronones skatte iord / like som the skiffte pläge andre lößörer / så att hwar tager sitt stycke aff hemenet / then ene tager Engen ifrå rätte bolstaden / then andre Åkeren / then tridie fiskewatnedt / och then fierde skogen / och bliffuer så Cronones skatteiord ther medh rycht ifrå rätte bolstaden ther hon medh rätte liggie borde / in vnder andre skattegärder / ther som honn intet tillyder / och Cronen och hennes rättigheet ther med mykit förkortet och förminskat / och ganska förrädherligen och tiwfftzligen medh Swerigis Crone j så mätte handlet och egenom fingeren seedt / hwilket för Gudhi / och alt rätwist folck / ware claget / att sådant skal tilstädes / Och lychtes så ther med / att the hemen som j förtijden wore wäll besitne / bliffue vdi så många deler skiffte / att man icke rätteligen wette kan / hwar man skal finne them igen / thet sigh Gudh öffuer förbarme / att Swerigis Crone skal så swichachteligen och falskeligen bortdolt och förderffuet bliffwe / Szå att ther Cronen hade vdi een Sochn Tiyo eller Tiwge skattebönder / ther haffner hon nw neppelige Twå eller Tree / Thet oss på wårt Konungzlige Embetes wägne ingelunde står til att lide / att så skall medh Cronones ingeld spelet och lecht warde. Är och icke liten skadhe / att ther medh bortgår all skatten / Tesligest gästningen / skiwtzreser / dagzwercker / gärder och andre vthskylder / bliffwe ther med platt bortkompne och fördolde / thet ingen ringe skade år på hele riket. Therneest åre och en part Bönderne så sielsinde / oachtsamme och lathe / till theris egen nytte och gagn / att the nu platt låthe igengå / hwart åhr effter annedt / thet ene åker stycket effter thet andre / och ängen vdi like måtte / så at the ingelunde wele holle thet wid macht / såsom theres förfädre för them giordt haffue / Och besynnerligen the gamble diker / såsom widh macht för nägre åhr sedhan waridt haffwe / Thet tyckes them orätt ware / att the them skole vptage igen / Låtendes ther med hemenedt platt j grund förderffwes. Thesligest och thet som osådt bliffuer j åkeren / ther som man wäll kwnde haffwe gagn vtaff / thet låthe the nw rätt j låttie / treeske / och oachtsamheet theris Swin altsammens förderffwe och vprothe / så at the haffwe gagn aff intet there / och få ther med hwarcken sädh eller gräß / så att thet som koon och annen boskap skulle haffwe / thet förderffwer soon / och swelter så jhiäll bådhe koo och soo / och snarest sagdt / all boskapen / thet Gudh kenne oss högeligen förtryter / att sådane skade och förderff skal gå vthöffuer riket / och så skall sees genom fingeren ther med. Thesligest finnes och en part ebland al-

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

uppl. a 1555 20/6

mogen/som gerna wele holle åker och ång widh macht/bådhe medh dijchning/rödning/och alt annet/såsom en godh bonde bör bärge sigh med/the komme doch thes icke widh/för the andre/som medh them j samme byy boendes åre. Ty når som then ene wil dika eller rödia/wil then andre thet icke göre som boor hoß honom vdi tege skiffte/och haffuer så then som gerne wil berge sigh/och fliteligen brwke och dike sin åker och ång/alt watnedt in på sigh/lychtes och ther mz/at then som gerna wil nåre och bärge sigh/förderffues så wel som then ther later år/och at thet ene åkerstycket effter thet andra bliffuer igenlagdt/therföre at thet år icke dijkat/och ängen vdi like måtte/och hele byen och hele landet ther igenom förderffues/och ther som tilförende sköne byier mz åker och ång warit haffwe/och wårt sädh och gräß vppå/ther år nw mosser ock kärr/som wexer vppå Sqwakra/Pors/Blåbår oc Tranebår etc. Men hwad fordeel hwar årlig Bonde/eller menige landet och theres rette härskap/vtaff sådana brwkning haffue kunne/ther må hwar och en förståndig man döma om. Sammeledes hwad rikedomer ther aff och efterfölge/kunne the wåll sielffue betencke/som sådant haffue för hender. Och effter Frelsislandbönder som byggie och boo j by/och haffue teegh och skiffte vdi åker och ång mz Skatte och Cronebönder/Therföre skole the och ware förtenchte/att bruka och dikia theres åker/och gärde och hägne vm theris Engier/såsom skatte och Cronebönder plichtige åre att göre/så framt the icke skole bliffue straffede ther före/såsom andre olydige och ohörsamme Undersåter/och så framt wij icke skole räckne then skaden hoß them som sådane landbönder tilhöre/Ther både Frelsismen/så och theris landbönder/måge wete sigh effter rätte/och ware ther wisse vppå/att wij icke wele see genom fingeren/hwarken med Frelsis landbönder eller andre/ther wij förnimme sådane dråpelig skadhe och förderff. Wij förnimme och så att thz är en stoor orsaak til tolket förderff/att thet finnes en part ebland Bönderne/som aldrig haffue lust eller wilie att bliffue på någen städ/vthan fare flijttie och wräkes kring om hele landet/ifrå then ene Sochnen til then andre/ifrå then ene byen til then andre/och ingestedz kunne bliffue förlättie skuld/vthan förderffue thet ene hemenedt effter thet andre/och liwge sigh så twert egenom hele landet/till att förderffua mängen man medh sigh/vppå sådane wrakfogler skwlle man haffwe vpseende/och icke tilstädie att the bliffwe lydne ebland Erligit folk eller frome Bönder. Szå förnimmer man oc Een stoor orsaak ware/hwarföre sådana skadelige wrakfoglar och lätinger bliffwer efterlåtijdt att förderffwe thet ene hemenedt effter thet annet/att en stoor part bådhe fogter och Rättere för muter och gåffwer skwld/icke haffue något flitigt och noge vpseende/hwadt folk the låthe besittie hemenen/vthan ther fougten eller retteren kan bekomme een Sölff skedh eller några alner lärefft eller annat sådant till skänck/fördrister han sigh dhå wåll till att affsettie ifrå hemenet then som haffuer beste rådh och macht/tesligest hwgh och wila till att brwke och wåll föreståå något hemen/och settie en annen ther vppå igen som aldeles oachtsam är/och hemenet j grund förderffwer. Hwad skadhe och förderff menige Riket vtaff sådana wrakfoglar j längden haffuer/kan hwar och en förståndig wåll döme vm etc. Szå wele wij än nw her med alffwarligen haffwe rådt och förmanedt/bådhe Fougter/Rättere/och alle andre/som någon befalning vdi så måtte haffue/at the skole ware förtenckte haffue fördragh så swikeligen mz Cronones iord att handle/så framt wij icke skole ther vthöffuer till thet högste straffe late etc. Sammelunda wele och en part bönderne icke brwke och såå theris Åker till fylleſt/som them mz rätte ägner oc böör/Vtan låthe meer än halffparten vtaff åkren liggie ödhe oc obrukat/så att ther som borde såås Otte eller Tiyo pund/ther så the nw näpligen twå eller tree Töner eller pund/Och somme ändhå mykit mindre/ther egenom theres egen fattigdom sigh och mykit förorsaker/och Cronones ingeld och årlige ränte bliffwer förminskedt och förkortedt. Szå år och then rätte sädes tijden vm wåren/besynnerligen ther Leer iorden är/för Erikzmesse/ther kan doch offta icke bliffue såått för än vth moott Pindzdagerne/Hwilket en godh försichtig bonde icke göre borde/Och effter åkeren icke bliffuer (såsom mz rette skee borde) tor och j rätten tijd för dikeslöso skuld sådder/therföre är hä offte ofructsam och läggies igen till ängiesbord/tiwrbett/thernäst til kalffuehage eller koobett/så länge och till thes att skogen förgåren dhå mz alle/hwart åhr thet ene åkerstycket effter thet andre/Hwilket oss på Cronones wegne ingelunde står längre till att lide. Oss synes och fast nyttigt och gagneligit ware/att j Dannemån wille förskaffe idher gode dråttis oxer till att brwke och berge eders åker och ång med/ther j och åre bättre belatne mz/än med the bramheste j årligen mz stoor bekostnadt holle j tiwr. Sammeledes wore och nyttigt vm j willen granneligen betenckie och öffuerwåge hoß eder sielffue/huru lång tijd åhr emellan Mårtensmesso och Walborgmesse dagh/och ther effter förslå huru mykin Booskap j haffwe/och huru mykit fodher j behöffue till att föde samme eder boskap mz öffuer winteren/Och ther j förnimme at foderet icke wille räckie till så mykin boskap/så wåre thet bätre att the bleffue slachtet eller såldt (ändoch thz fast nyttigare wåre at man födde sin boskap wåll fram til åhrs) vppå thet att then boskap som j liffue är/icke måtte så iemmer

ligen och önckeligen ſwelte/ſå att han på thet ſidſte dör bort mz alle/thet hwarken för Gud eller menniſkior wäll förſwarligit är. Szå haffuer och Gudh alzmectigh nådeligen ſkickedt och giffuedt många ädre vtwägер och medell till att framföde boſkapen mz vm åredt/när litijdt höö wexer/eller mä ellieſt icke god ängebord haffuer/ſom är halm/löff/ſkaff/liug/hwaß/barck och annet ſådant/ ſåſom then wäll finner ſom flijtt haffuer till att bärge sigh/Thet j dannemän wille fliteligen bruke och j rätten tijd ſådant förſkaffe/Till thz ſidzſte/Szå är och een ſtoor orſaak/att både höö och korn icke kommer j rätten tijd j hwß om året/ſom thz sigh mz rätte borde/vthan bliffuer för oachtſamheet oc lättie ſkuld förderffuet/The helge dagar mz monge onyttige geſtebud och kyrkemeſſer/ſom många ſtedz holles när man ſkall meſt beflite och winleggie sigh/at bruke och berge åker och äng/ſom en part åre och vdi thn falſk mening och wilfarelſe kompne/att the mena thz ware rätte ſättedt att holle gelge dager/gå fäfenge och inthet gagneligit göre/thet doch är twert emoot Gudz wilie och befalning. Therföre wäre gott och rådeligit/Aer och wär ändelige wilie och faderlige förmaning/att j wele haffue fördragh ſådane onyttige helge dagar/ſom Gudh alzmechtig icke haffuer bwdet och befalet att hälle/beſynnerligen på then tijd vm åhret/när ider bör achte och bruke eders åker och äng Vdi like måtte ſkeer och att myckin ſädh för oachtſamheet ſkuld offte förderffues beſynnerligen när ſtoor wäte är vdi antiden/att bönderne icke wele bruke eller förſkaffe sigh gode Kijer ther the küne före ſäden in vdi vtaff åkren/och torcke henne/ſåſom j finland brukligit är/vthan låte henne antingen bliffue ſå länge ſtåndandes på åkren till thes hon vtaff rägn platt förrotner/eller och fören in j ladhen halff torra/ther hon ſedan ligger och förbrinner och ther egenom förderffwes etc. Szå ſynes oſſ faſt rådeligere ware att j dänemen wille betencke edert eget bäſte och förſkaffe eder Kijer vm Sommeren til att torcke ſäden vdi vm höſten/när myckin wäte för handen är/och icke ſå läthen bliffue förrotnet och förderffuet/och att j ſedhen ſådan hunger/nödh och armodh lijdhe måtte/ſom faſt offte(ty wärr)ſkee plägar. Och hwar Gudh förbiude/att j Dannemän thette wärt rädh och trogne förmaningar icke ſåte eller lyde wele/dhå är thz faſt tilbefruchtendes att menige man och hele Riket bliffuer ther med j grund förderffuedt etc. Szå haffue j nw kåre vnderſåter här vtaff nogh hördt och förnummet/hwad rette orſakerne åre till alles eders fattigdom/ſkade och förderff/och hwarföre Cronones ſkatt och andre rettigheter/dagligen mere och mere bliffue förkortede och förminſkade/hwilkedt wij eder vdi een Faderlig godh acht och mening/vppå wärt Konungſlige Embetes wägne/gunſteligen haffue låtijdt giffue tilkenne/Och när j Dannemän wele theſſe wäre Faderlige och trogne förmaninger edher til ſinnes och hiertat gå läthe och före böter vppå/hwad ſom här till förſumedt är/dhå ſkole j befinne oſſ altijd wälwillilige till at rame och wete alles eders gagn och bäſte/thet ytterſte Gudh alzmechtigh giffuer oſſ näden till ſå länge wij leffue/Sinnes och någre ſom thet icke göre wele/vthan theſſa wäre godhe förmaninger och rädh förachte/Så kenne Gudh att wij bliffue ther till förorſakade ſådant efftер Swerigis Lagh att ſtraffe och nepſe/Wij wele och här medh alwarligen haffue bwdet och befalet alle Friborne/Frälſismän/Lagmän/Häredzhöffdinger/Fogter oc alle andre ſom haffue någon befalning/thet the ſkole förtenckte wara/att haffue godh acht oc noga tilſyn/at thzta wärt Konglige Mandat bliffuer aldelis obrotzligen och fwlkomligen hollet och efftерkommet/och ſynnerligen ſkole the fliteligen tilſee att bädhe Skatte och Cronebönder och Frälſisländbönder/ehwem the tilhöre/bruke/dike/och inhegne theres Aker oc Eng ſom tilbörligit är/Och att the ſom thet icke göre wele/vthan äre the andre til meens och förfong/ måge bliffue ſtraffede ther före/ſåſom rätwiſen kräffuer och Sweriges lagh vthwijſer/Sammeledes och att the rumpe iorder hwar the finnas måtte bliffua lagde och komme till theres rätte häfd och bolſtadh igen etc.

Vdi like måtte wele wij och här med bwdet och befalet haffua the Tolff/eller Fyre och Tiwge/ſom wäre och Cronones iord och äger ſyne och ranſake ſkole/att the vdi ſå måtte rätwiſligen ſyne/ranſake och döme ſkole/ſåſom the thet bädhe för Gudh Oſſ och hwar Chriſten man tryggeligen anſware wele/Och then ſom sigh här vdinnen orärwijß befinne läther/ſkal ther vthöffuer til Fyretiye marck ſaakfelt och ſtraffet bliffue/och ändhå vpfylle Cronen ſin ſchada igen etc. Ther hwar och en må sigh fwlkomligen att efftер rätte. Datum Stocholm/20 Junij. Anno etc. 1555.